

Lars Sandbeck

Når kærligheden dommer. Den kristne tro på alles frelse. Eksistensen 2024, 311 sider

Hvad er dit billede af Gud? Det spørgsmål stiller Lars Sandbeck ikke i sin bog om den kristne domstanke, men han besvarer spørgsmålet. Svarene på spørgsmålet om, hvem menneskers og verdens dommer ifølge kristendommen er, og hvad dommens præmisser og resultat er, afslører nemlig, hvordan Gud forstås. Sandbecks bog viser, at der i de kristne traditioner er givet radikalt forskellige svar på disse spørgsmål – så radikalt forskellige svar, at man må spørge sig selv, hvorvidt der er tale om den samme religion. Er Gud kærligheden selv eller retfærdigheden selv? Er det kærligheden, der dommer, eller er det den juridiske retfærdighed?

Disse forskellige domsforestillinger har stor betydning for dogmatikken, fordi domsforestillingerne er afgørende for, hvilke teologiske helhedsforståelser, der kan formuleres. Domsforestillingerne er også afgørende i den praktiske udfoldelse af teologien, fordi de bestemmer, hvordan der kan prædikes og synges, og hvordan sjælesorgen kan udfoldes. Derfor er det afgørende, at teologien hele tiden undersøger sine domsforestillinger. Det bidrager Lars Sandbecks bog til.

Lars Sandbeck udfolder i en fyldig indledning til bogen, hvordan forestillingen om alles frelse (ἀποκατάστασις πάντων) og forestillingen om, at dommen har to mulige resultater – nogles frelse og andres fortabelse, kan bruges som nøgler til totaltydninger af kristendommen. Derefter følger bogens fire hovedkapitler om de to totaltydningers implikationer for gudsbilledet, menneskesynet, kristologien og domsforståelsen. Sandbeck lægger intet sted i bogen skjul på, at han mener, at den eneste troværdige fortolkning af kristendommen må bygge på forestillingen om alles frelse. Derfor afsluttes bogen da også med et afsnit, der bærer overskriften “fred”. Fred opnås kun gennem tillid til, at Gud frelser alle. Efter bogens egentlig afslutning følger tre appendikser om frygtens teologi, den lutherske underminering af fortabelsesteologien og om forestillingen om alles frelse i oldkirken. Disse appendikser kunne med fordel være integreret i de fire kapitler, eller placeret som indledende afsnit, idet de bringer vigtig viden, som kan støtte forståelsen af bogens hovedkapitler. Den valgte struktur fungerer imidlertid også.

I det første kapitel diskuterer Sandbeck sammenhængen mellem gudsbilledet og eskatologien: Hvis man forestiller sig, at Gud er kærligheden selv, kan Guds sidste handling ikke være at dømme nogle til evig fortabelse og pine. Hvis man forestiller sig, at dommen både kan føre til evig frelse og evig fortabelse, må Gud (også) være retfærdig, vred og hævngherrig. Det usammenhængende og paradoksale er ifølge Sandbeck, at store dele af de kristne traditioner hævder, at Gud både er ren kærlighed og vred og hævngherrig.

Bogens andet kapitel handler om menneskesynet i de to eskatologiske totaltydninger. Sandbeck argumenterer for, at menneskeheden skal forstås som et kollektiv af personer og ikke som en samling af individer. Der skete et skred i det kristne menneskesyn, da den voksende individualisme flyttede fokus fra menneskehedens frelse til det individuelle menneskes frelse. Spørgsmålet blev, om alle er "værdige" til frelse eller kun nogle. Ifølge forestillingen om alles frelse, er det ikke muligt, at kun nogle frelses, mens andre går fortabt. Nogles fortabelse er lig med alles fortabelse, fordi Guds skaberværk ikke når sit mål (*telos*), hvis ikke alle frelses.

Bogens tredje kapitel undersøger, hvilke implikationer for kristologien de to totaltydninger har. Hvis "kærligheden dømmer" så må Kristus forstås som Guds kærlighedsrelation til mennesket, hvorigennem Gud genopretter det brudte forhold mellem Gud og det skabte. Hvis det er den vrede Gud, der dømmer, bliver Kristi funktion at hengive sig selv til døden som et offer, der kan tilfredsstille Guds retfærdighedstrang, vrede og hævnthirst.

I bogens fjerde kapitel udfoldes modsætningerne mellem domstanken forstået på baggrund af de to eskatologiske totaltydninger: alles frelse eller dobbelt udgang. Først gennemgås en række nytestamentlige domsudsagn. Forfatteren prøver ikke at harmonisere de meget forskelligartede domsudsagn i Det Nye Testamente, men han viser, at domsudsagnene ikke entydigt peger på, at dommen vil have en dobbelt udgang til frelse og fortabelse, sådan som mange hævder. Det Nye Testamente indeholder også en række udsagn om, at Guds dom er en renselsesdom, der ultimativt fører til alle tings genoprettelse. Sandbeck viser også, at traditionelle oversættelser og fortolkninger af en række af de nytestamentlige udsagn er problematiske, fordi de bygger på en indgroet forestilling om, at dommen har en dobbelt udgang til frelse og til fortabelse.

Som nævnt afsluttes bogens hovedkapitler med et afsnit, der bærer titlen "Fred". Sandbecks pointe i dette afsnit er, at kun forestillingen om alles frelse giver mennesker fred, fordi de kan leve i tillid til, at Guds kærlighed endegyldigt fører alle til frelse.

Sandbeck argumenterer således gennem hele bogen stærkt for forestillingen om, at dommen er en renselsesproces, og at alle endegyldigt frelses. Denne anmelder finder, at Sandbecks argumentation er stærk og overbevisende. Det skyldes ikke mindst, at han er omhyggelig med at præsentere de positioner, som han argumenterer imod. Nogle læsere vil formentlig finde Sandbecks argumentation og især hans fremstilling af de positioner, som han argumenterer imod, for firkantede og polemiske. Det er sandt, at Sandbeck stil er polemisk, men gennem denne argumentationsform opnår Sandbeck at gøre konsekvenserne af forestillingen om dommens dobbelte udgang til frelse og fortabelse helt tydelige. Megen teologi, der bygger på forestillingen om dommens dobbelte udgang til frelse og fortabelse, forsøger bevidst eller ubevidst at tilsløre konsekvenserne af denne tankegang. Det gør ondt, når Sandbeck "river plastret af" de sår, som forestillingen om

dommens dobbelte udgang har skabt, men det er nødvendigt, for at sårene kan heles.

Hvor fører det os hen, hvis vi lader os overbevise af Sandbecks argumenter og opgiver forestillingen om dommens dobbelte udgang til fordel for tanken om alles frelse? Sandbeck giver selv et svar i det andet appendiks med titlen 'Den lutherske underminering af fortabelsesteologien'. Sandbecks argument er, at den lutherske teologis stærke betoning af, at frelsen kun gives af nåde ved tro på Kristus, undergraver forestillingen om dommens dobbelte udgang, idet denne forestilling gør det klart, at Gud, der giver frelsen af ren nåde, må unddrage nogle (evt. mange) denne gave. Gud kommer derved til at fremstå som tvedydig, utilregnelig og ond. Det har sat flere bevægelser i gang inden for luthersk teologi: Nogle går planken ud og vedkender sig, at Gud må være både god og ond, andre forsøger at friholde Gud for ansvaret for, at nogle går fortabt ved at hævde, at det er menneskers eget ansvar, fordi de har frihed til at tro eller ikke at tro. De fleste danske lutherske præster og teologer opgiver imidlertid ifølge Sandbeck at formidle forestillingen om dommens dobbelte udgang, fordi de ikke kan forbinde teologisk mening med den. Derfor undermineres forestillingen indefra. Andre forkynder aktivt forestillingen om alles frelse.

Sandbeck har formodentlig ret i denne analyse. Den udvikling inden for dansk luthersk teologi udspringer ikke fra dogmatikernes skriveborde eller hjerner, men fra teologiens praksis. Mange præster afholder sig fra at prædike dommens dobbelte udgang, at tale om emnet ved dåbsamtaler; og hvis konfidenterne bringer emnet på bane i sjælesorgssamtaler, vil præsten ofte afvise tanken. Denne praksis er på én gang i overensstemmelse med luthersk teologi og i modstrid dermed: Ifølge luthersk teologi, er fremhævelsen af lovens fordømmelse grundlaget for, at evangeliet kan forkyndes, men samtidig opfordrede Luther selv til, at anfægtede forsøger at lade være med at tænke på den mulige forudbestemmelse til fordømmelse. Det er den sidstnævnte opfordring, de fleste lutherske præster i Danmark har taget til sig. Al teologi formuleres af mennesker, idet Bibelen og traditionerne fortolkes i altid omskiftelige kontekster. Der opstår kognitiv dissonans, når teologiske formuleringer fra hedengangne kontekster fastholdes. Luthersk teologi har lagt vægt på at kunne genfortolke sig selv. Det er det, der sker, når luthersk teologi underminerer sin egen forestilling om dommens dobbelte udgang til frelse og til fortabelse. En empirisk undersøgelse af problemstillingen blandt folkekirkeens medlemmer og ansatte kunne være nyttig. Lars Sandbeck bidrager med sin for nogle provokerende klarhed til en nødvendig genfortolkning af luthersk teologi.

Anders-Christian Jacobsen